

Олександра КАСЬЯНОВА, канд. філол. наук, асист.

ORCID ID: 0000-0002-4351-412X

e-mail: kasianova.oleksandra@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Київ, Україна

ТАРАС ШЕВЧЕНКО У CHATGPT

Вступ. У статті розглянуто можливе використання ChatGPT як одного з новітніх застосунків у навчальному процесі інокомунікантів. На прикладі постаті Тараса Шевченка продемонстровано переваги та недоліки роботизованої програми в академічному середовищі. Зосереджено увагу на тому, які відповіді генерує застосунок штучного інтелекту і як отримані запити можна аналізувати на заняттях зі студентами.

Методи. Для аналізу того, як вивчати Тараса Шевченка за допомогою ChatGPT 3.5 в інішомовній аудиторії, було застосовано загальнонаукові, лінгвістичні та лінгводидактичні методи. Використана система методів та прийомів дала можливість отримати відповідь на питання: як і чи варто застосовувати ChatGPT у навчальному процесі з інокомунікантами.

Результати. Ознайомившись із науковими розвідками про Тараса Шевченка, спробувавши використати програму штучного інтелекту ChatGPT 3.5 на занятті зі студентами-філологами, які мають іноземне громадянство, тобто апробувавши новітню модель в освітньому процесі, ми дійшли висновків, що у процесі роботи з відповідями з чату викладач доповнює, коригує відповіді та скеровує студента до опанування та осягнення філософії життя та творчості Тараса Шевченка.

Висновки. Проаналізовані матеріали засвідчили, що використання моделі ChatGPT в навчальному процесі інокомунікантів має певні застереження: застосування технологій штучного інтелекту вимагає попередньої підготовки викладача та впровадження інструкцій та норм. Без супроводу викладача студентів буде вкрай важко осягнути постать Тараса Шевченка й таким чином поглибити свої знання про Україну.

Ключові слова: Тарас Шевченко, ChatGPT, інформаційні ресурси про Шевченка, інокомуніканти, новітні технології у навчанні, тексти про Тараса Шевченка.

Вступ

Сучасний світ вимагає від науковців нових підходів до організації навчальної діяльності. Це зумовлено не лише стрімким розвитком інформаційних технологій, а й генерацією сучасної молоді, її інакшим баченням, мисленням і сприйняттям. Теперішній студент має вільний доступ до інформації. Він може, не виходячи з дому, черпати нове, перебувати на онлайн-заходах у будь-якій країні світу. Це дає свободу, сприяє розвитку й спонукає до навчання. Не обмежений рамками й сучасний викладач, який може обирати й залучати різні інструменти в навчальний процес. Виклик для педагога сьогодні – зацікавити студента й утримати його увагу, спонукати до читання, вивчення, навчити критично мислити. Адже загубитися в безмежному інформаційному просторі може кожен. Завдання складне для викладача, бо він має йти в ногу з часом, бути обізнаним і вміти працювати з новітніми застосунками, які пропонуються в інтернетному просторі, зокрема знати роботизовані програми, що виконують завдання замість людини й полегшують, здавалося б, процес навчання. Чи справді це так? Спробуємо дати відповідь на запитання в цій статті.

Мета. У статті йтиметься про ChatGPT 3.5 і його застосування в навчанні, зокрема зі студентами-іноземцями, зокрема з філологами. На прикладі постаті Тараса Шевченка покажемо переваги та недоліки використання новітніх технологій у навчальній діяльності, зокрема на заняттях з інокомунікантами. Вивчення постаті Тараса Шевченка може поглибити інтерес у представників інших країн до України, до її історії й сучасності, сприятиме накресленню соціокультурного портрету України загалом. Зважаючи на це, покажемо в статті, що "знає" про Шевченка як знакову постать в українській культурі новітній застосунок Chat GPT 3.5 і як можна використовувати роботизовану програму в навчанні інокомунікантів. Саме застосування новітніх технологій приваблює молодь і стимулює в них бажання пізнавати та вивчати нове.

Огляд літератури. Тарас Шевченко вивчений зусібіч. Про це свідчать численні характеристики його творчості, здійснені М. Павликом, О. Терлецьким, М. Драгомановим, І. Франком, Ф. Вовком, М. Дашкевичем, М. Сумцовим, М. Чалим, О. Кониським, В. Доманицьким, М. Комаровим та ін. Зі створенням у 1926 році Інституту Тараса Шевченка і його Київської філії інтерес до Шевченка не згас. С. Єфремов, О. Дорошкевич, І. Айзеншток, М. Новицький, О. Новицький, В. Міяковський, Б. Якубський, Є. Шабліовський, Б. Навроцький, а згодом Д. Ревуцький, М. Грінченко, П. Попов, О. Віхецький, С. Савченко, А. Величков, М. Чубач, Л. Сукачов, А. Недзвідський, О. Борщаговський, М. Йосипенко, Є. Кирилук, П. Колесник, М. Шагінян, В. Масальський, Г. Левченко, В. Ільїн, В. Ващенко та інші писали про різні аспекти життя та творчості Кобзаря.

Поряд із прицільними розвідками у ХХ століття в пресі багатьох європейських країн (у Польщі, Болгарії, Данії, Швеції та ін.) з'являлися статті, рецензії та переклади творів Тараса Шевченка. Літературознавці (наприклад, І. Дзюба, Ю. Барабаш, В. Смілянська, Г. Грабович, Г. Клочек, О. Сліпушко), лінгвісти (І. Білодід, Л. Булаховський, В. Ващенко, В. Жайворонок, М. Жовтобрюх, І. Огієнко, С. Єрмоленко, М. Мозер, А. Мойсієнко, В. Русанівський, П. Тимошенко та ін.) – усі пірнали в глибину незміряної особистості Тараса Шевченка та його творчості.

Шевченкознавчі студії на сьогодні чи не найбільші з усіх, що репрезентують життя та творчість однієї особистості. Про це свідчить і велика кількість інтернет-ресурсів українською, присвячених Кобзареві: портал Шевченка www.kobzar.ua (сайт, де можна знайти на мапі світу всі шевченківські місця, музеї, пам'ятники), портал www.kobzar.info (репрезентовано Шевченкове слово та деякі сторінки життя письменника), енциклопедія життя і творчості Тараса Шевченка www.t-shevchenko.name (тексти творів, листи, фотогалереї), електронна версія "Шевченківської енциклопедії" <http://www.ilnan.gov.ua/index.php/uk/pro-institut/shevchenko> (у шести томах). Віртуальні галереї й екскурсії пропонують Національний музей Тараса Шевченка www.museumshevchenko.org.ua (прижиттєві видання "Кобзаря", картини, малюнки та офорти, особисті речі Тараса Шевченка,

архівні матеріали та рідкісні фотографії, картини художників XIX–XX століть, старовинні меблі), Історико-культурний заповідник "Батьківщина Тараса Шевченка" www.batjkivshhynat-tarasa.com.ua (це територіальний і духовний центр України – Черкащина – поєднав села Моринці, Шевченкове, Будище, Вільшану, де пройшло дитинство Шевченка, у Національний заповідник "Батьківщина Тараса Шевченка"). Є й такі проекти, де докладно подана біографія Тараса Григоровича та презентовано його мистецький доробок, зокрема: проєкт "Тарас Шевченко" – www.taras-shevchenko.com.ua.

Викладачі української мови як іноземної (В. Вінницька, Л. Головашина, С. Дяченко, Г. Макарова, Л. Паламар, Л. Палінська, Н. Плющ, Н. Присяжнюк, О. П'ятецька, О. Сапожнікова, Б. Сокол, Н. Станкевич, Г. Швець та інші) також здійснювали розвідки про Тараса Шевченка з орієнтацією на іншомовну аудиторію із залученням методів лінгводидактики. У низці посібників для іноземців вміщено тексти про Тараса Шевченка для студентів-іноземців, що опанували мову на рівні А2 та вищих рівнях (Швець, 2021, с. 342), а не поетичні твори видатного Кобзаря. Це пов'язано з тим, що *"ознайомлення з його творами, з огляду на обумовленість їх тематики реаліями далекого XIX ст. і, відповідно, великий відсоток неактуальної лексики, становить складне завдання для іншомовного читача"* (Швець, 2014, с. 341). Деякі лінгводидакти вважають вивчення та залучення творів Тараса Шевченка в навчання студентів-іноземців узагалі недоцільним (Палінська, 2014, с. 99), або ж можливе на високому рівні володіння українською мовою як іноземною (Палінська, 2014, с. 102). Г. Швець слушно зауважує, що *"ознайомлення ...з постаттю видатного українця організовують переважно не за допомогою Шевченкових текстів, а через тексти про нього. Такі навчальні тексти країнознавчого спрямування (адаптовані оригінальні чи модельовані) адресовані студентам, рівень сформованості умінь і навичок яких здатний забезпечити успішний процес читання, отож зрозуміло, що цей матеріал не можна пропонувати на початковому*

(інтродуктивному) рівні (A1)" (Швець, 2014, с. 342). Г. Швець у своїй дисертації "Теоретико-методичні засади навчання української мови іноземних студентів гуманітарних спеціальностей" на основі здійсненого аналізу матеріалів про Тараса Шевченка серед навчальних матеріалів, створених для інокомунікантів, виокремлює дві групи текстів:

"1) адресовані студентам для будь-яких спеціальностей (головна мета – поінформувати іноземців про життя видатного українського письменника, художника, громадського діяча)" (Швець, 2014, с. 342);

"2) призначені для студентів гуманітарних спеціальностей, зокрема філологів (мета – ознайомити з основними темами, образами поезії Т. Шевченка, її стильовою своєрідністю, значенням для розвитку української культури)" (Швець, 2014, с. 44–49).

Поділяючи думку Г. Швець, слід наголосити, що в лінгводидактиці традиційно надають перевагу прозовим текстам, а не поетичним, що зумовлено використанням моделей літературного варіанта мови (наприклад, ритмомелодика прозового тексту дозволяє вживати слово з літературним наголосом на протизагугу поетичному, у якому ритм часто досягається завдяки інакшому наголошуванню). Зважаючи на вищезазначене, опишемо далі методи, які використаємо, щоб з'ясувати, що "знає" про Тараса Шевченка Chat GPT 3.5 і як цю інформацію можна використовувати, навчаючи інокомунікантів української мови.

Методи

Для з'ясування того, як вивчати Тараса Шевченка за допомогою ChatGPT 3.5 в іншомовній аудиторії, було застосовано такі загальнонаукові та лінгвістичні методи: демонстрація (для представлення роботи застосунку), частково-пошуковий (для виявлення якомога більшої кількості інформації про Тараса Шевченка, представленої на інформаційних інтернетних ресурсах, які потенційно може використовувати ChatGPT 3.5, генеруючи відповідь), лінгвістичний метод

структурної лінгвістики – описовий (представлення результатів пошуку), зокрема його прийом зовнішньої інтерпретації (використали для аналізу зв'язків мовних одиниць із мовними та позамовними явищами – соціологічними, логіко-психологічними) та соціологічний (прийом "слів і речей", прийом тематичних груп, стильовий аналіз – для вивчення словникового складу сучасного застосунку, стильових характеристик). Крім того, вивчаючи особливості роботи застосунку, використали дистрибутивний аналіз для сегментації тексту на одиниці різних рівнів. Це було зроблено задля з'ясування функціонування мовних одиниць у застосунку та їхньої коректності вживання, виявлення відношень між одиницями різного рівня. Контекст історико-літературної доби Тараса Шевченка визначали за допомогою контекстуального аналізу.

Лінгводидактичні методи в роботі з іноземцями при розгляді мови Тараса Шевченка використали такі: інтерактивний, який базується на взаємодії, передбачає наявність зворотного зв'язку між педагогом або засобом навчання та студентами (Редько, 2013, с. 222). Інтерактивний метод застосували завдяки ChatGPT 3.5, що генерував відповіді на певні запити. Отримавши відповідь у чаті, студент мав проаналізувати й критично осмислити отриману інформацію. А далі задіювали комунікативний підхід, що передбачав формування вміння використовувати мову в реальній ситуації спілкування для досягнення взаєморозуміння комунікантів (Редько, 2013, с. 236). Слід наголосити, що комунікативний підхід на заняттях зі студентами-іноземцями наскрізно використовується в навчальній діяльності, що зумовлено тим, що засобом навчання є саме спілкування, яке дозволяє одночасно апробувати, вивчити щось нове та практикувати уже відоме. Такий підхід розглядає формування навичок висловлювати комунікативні наміри, а також навчання програмування тексту змістовно. Крім того, він особливо актуальний для студентів, які вже оволоділи певним матеріалом і для них характерна й цікава професійна зорієнтованість їхніх навчальних дій, пов'язаних із майбутньою професією.

Результати

ChatGPT як інструмент у навчальній діяльності є помічником вчителям, бо може полегшити їхню роботу. Названий застосунок, зважаючи на його специфіку – генерування тексту за допомогою неймережі на великій кількості текстових даних, вміння відповідати на різноманітні запитання та надання інформації з різних галузей знань – можна використовувати в навчанні, вивчаючи життєпис будь-якої культурної чи історичної постаті.

На занятті, присвяченому Тарасові Шевченку, спочатку можна запропонувати студентам поставити запитання в чаті "Хто такий Тарас Шевченко?" або ж запитати їх, і після отриманих відповідей попросити скористатися чатом для звірки того, що вони знають про Тараса Шевченка й що нового написав їм роботизований застосунок. За результатами нашого запиту, ChatGPT версії 3.5 українською мовою докладно може розповісти студентам-іноземцям про життя й мотиви творчості Шевченка. Слід зауважити, що застосунок за запитом навіть вдало порівнює схожих за мотивами до творчості Тараса Шевченка письменників, зокрема про китайського поета Ду Фу й Тараса Шевченка читаємо в застосунку таке: *"І Шевченко, і Ду Фу були глибоко занепокоєні проблемами свого народу. Шевченко часто писав про кріпацтво, соціальну несправедливість і національне поневолення українців. У свою чергу, Ду Фу у своїх творах засуджував страждання простих людей під час воєн і політичної нестабільності в Китаї часів династії Тан"* (ChatGPT, дата звернення до ChatGPT версії 3.5 українською мовою 22.04.2024). Утім не все відомо роботизованому застосунку про Тараса Шевченка, що пов'язано з тим, що відповідь генерується за допомогою текстових даних, завантажених до неймережі. На сьогодні, на жаль, не вся шевченкіана є в електронному форматі і її оцифрування ще в процесі, тому без викладача познайомитися ґрунтовно з особистістю Тараса Шевченка й досягнути філософію його творчості лише за допомогою застосунку не є можливим. Проілюструємо прикладом: із матеріалів шевченкознавців відомо, що Тарас Шевченко товаришував із темношкірим актором зі Сполучених Штатів Айрою Олдріджом (Микешин, с. 339–343). На запит, чи

мав Тарас Шевченко друзів з інших країн, отримуємо ствердну неконкретизовану відповідь із зазначенням країн, де був письменник. Це є свідченням того, що чат без підготовленого заздалегідь користувача (маємо на увазі викладача, який знає про Тараса Шевченка докладно) відповідає на запитання дуже загально. Тобто, для використання ChatGPT у навчальній діяльності, викладач на заняттях літератури має спершу сам підготуватися за допомогою фахових джерел, щоб допомагати студентам формулювати "правильні" запитання, й лише тоді будуть ґрунтовні відповіді в чаті.

Описані вище результати демонструють можливості використання новітніх технологій на заняттях із літератури для студентів загалом. Однак чи доцільно використовувати роботизовану програму в навчанні саме інокомунікантів? У процесі роботи з відповідями в чаті викладач має пояснювати й розтлумачувати іноземцям незнайомі їм слова та коментувати історичні контексти, що є вкрай складним завданням (або й неможливим!) для студентів із початковим рівнем володіння української мови. Іншим викликом для викладача є й штучність мови чату, адже згенеровані відповіді часто потребують коригування. Невдало вжиті слова, неврахування функціонального стилю, порядок слів у реченнях, невдалі синтаксичні конструкції – це та багато іншого маємо в роботі застосунку. На наш погляд, застосунок можливо, але вкрай складно, впроваджувати в навчальний процес студентів на заняттях із редагування за умови, що вони мають рівень володіння українською С2.

Список використаних джерел

Байбакова, І. М., & Гасько, О. Л. (2023). Плюси та мінуси використання мовної моделі ChatGPT у навчальному процесі. *Інноваційна педагогіка*. 1(64), 104–107. http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2023/64/part_1/20.pdf

Микешин, М. Й. (1982). *Спогади про Тараса Шевченка*. Дніпро, 339–343. <http://litopys.org.ua/shevchenko/spog75.htm>

Палінська, О. (2014). *Художні тексти у процесі вивчення іноземної мови: комунікативний аспект (на матеріалі творів Т. Шевченка)*. Българска украинистика. Софійски университет "Св. Климент Охридски". Брой 4, 96–103.

Редько, В. Г., Полонська, Т. К., Басай, Н. П. (2013). *Лінгводидактичні засади навчання іноземної мови учнів старших класів загальноосвітніх навчальних закладів: навчально-методичний посібник*. Педагогічна думка.

Швець, Г. (2014). Тексти про Т. Шевченка та Шевченкові тексти в практиці навчання української мови іноземців. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. Серія: Філологічні науки, 12(289), 44–49. <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/5989/1/11.pdf>

ChatGPT – Release Notes. <https://help.openai.com/en/articles/6825453-chatgpt-release-notes>

References

Baibakova, I. M.; & Gasko, O. L. (2023) Pros and cons of using the ChatGPT language model in the educational process. *Innovative pedagogy*, 1(64): 104–107. http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2023/64/part_1/20.pdf [in Ukrainian].

Mykeshin, M. Y. (1982) Memories of Taras Shevchenko. K.: Dnipro, 339-343. <http://litopys.org.ua/shevchenko/spog75.htm> [in Ukrainian].

Palinska, O. (2014). Artistic texts in the process of learning a foreign language: communicative aspect (based on the works of T. Shevchenko). *Bulgarian Ukrainian studies*. Sofia: Sofia University "St. Kliment Ohridsky", Issue 4, P. 96–103.

Redko, V. G., Polonska, T. K., & Basai N. P. (2013) Linguistic and didactic principles of foreign language learning for high school students of general educational institutions: educational and methodological manual. Pedagogical opinion. [in Ukrainian].

Shvets, G. (2014). Texts about T. Shevchenko and Shevchenko's texts in the practice of teaching the Ukrainian language to foreigners. *Scientific Bulletin of Lesya Ukrainka East European National University. Series: Philological sciences*, 12(289), 44–49. <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/5989/1/11.pdf> [in Ukrainian].

ChatGPT – Release Notes. <https://help.openai.com/en/articles/6825453-chatgpt-release-notes>

Отримано редакцією збірника / Received: 23.09.24

Прорецензовано / Revised: 03.10.24

Схвалено до друку / Accepted: 15.10.24

Oleksandra KASIANOVA, PhD (Philol.), Assist.

ORCID: 0000-0002-4351-412X

e-mail: kasianova.oleksandra@knu.ua

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

TARAS SHEVCHENKO IN CHATGPT

Background. *The modern world demands from scientists new approaches to the organization of educational activities. This is caused not only by the rapid development of information technologies, but also by the generation of modern youth, their different vision, thinking and perception. A student can, without leaving home, learn new things, attend online events in any country in the world. It*

gives freedom, promotes development and encourages learning. A modern teacher who is not limited by boundaries and can choose and involve various tools in the educational process. The challenge for the teacher today is to interest the student and keep his attention, encourage him to read, study, and teach him to think critically. After all, anyone can get lost in the boundless information space. The task is difficult for the teacher, because he must keep up with the times, be knowledgeable and be able to work with the latest applications that are offered in the Internet space, in particular, know robotic programs that perform tasks instead of a person and make the learning process seem easier. Is it really so? We will try to answer the questions in this article.

Methods. *In the article, talk about ChatGPT 3.5 and its use in education, in particular with foreign students, in particular with philologists. Using the example of Taras Shevchenko, we will show the advantages and disadvantages of using the latest technologies in educational activities, in particular, in classes with non-native speakers.*

Results. *After getting acquainted with the scientific research on Taras Shevchenko, trying to use the ChatGPT 3.5 artificial intelligence program in a class with philology students who have foreign citizenship, that is, after testing the newest model in the educational process, we came to the conclusion that in the process of working with answers from the chat, the teacher supplements, corrects the answers and guides the student to master and understand the philosophy of life and work of Taras Shevchenko.*

Conclusions. *The analyzed materials proved that the use of the ChatGPT model in the educational process of non-communicative has certain caveats – the use of artificial intelligence technologies requires prior training of the teacher and the implementation of instructions and norms. Without the support of a teacher, it will be extremely difficult for a student to understand the figure of Taras Shevchenko and thus deepen his knowledge about Ukraine.*

Keywords: *Taras Shevchenko, ChatGPT, information resources about Shevchenko, foreign communicators, the latest technologies in education, texts about Taras Shevchenko.*

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The author declares no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.